

DOI 10.26886/2311-4517.2(94)2024.3

УДК: 336.7

МОНЕТАРНА ПОЛІТИКА ТА СТАБІЛЬНІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

Ольга Дем'янчук, професор, доктор економічних наук

<https://orcid.org/0000-0003-0334-3490>

e-mail: olha.demianchuk@oa.edu.ua

Національний університет «Острозька академія», Україна, Острог

Богдана Павленко, студентка економічного факультету

<https://orcid.org/0009-0007-4788-5140>

e-mail: bohdana.pavlenko@oa.edu.ua

Національний університет «Острозька академія», Україна, Острог

У даній статті досліджено взаємозв'язок монетарної політики з фінансовою стабільністю держави, як дії Національного банку України впливають на досягнення поставлених стратегічних цілей. Розглянуто поточний стан грошово-кредитної політики України, для повноцінного огляду також було проаналізовано зміни та коливання показників головних монетарних інструментів та їх вплив на функціонування фінансової системи в сучасних умовах. Досліджено особливості функціонування банківської системи у воєнний період, та основні зміни в законодавчому полі регулювання банківської системи з огляду на особливості військового часу.

Ключові слова: монетарна політика, монетарні інструменти, Національний банк України, грошово-кредитна політика, банківська система, інфляція, міжнародні резерви.

O. Demianchuk, Professor, Doctor of Economics, B. Pavlenko, student of the Faculty of Economics, Monetary policy and stability of the

banking system in Ukraine/ National University of Ostroh Academy, Ukraine, Ostroh

This article examines the relationship between monetary policy and the financial stability of the state, and how the actions of the National Bank of Ukraine affect the achievement of its strategic goals. The current state of Ukraine's monetary policy is considered, and for the sake of a complete review, changes and fluctuations in the indicators of the main monetary instruments and their impact on the functioning of the financial system in the current environment are also analysed. The peculiarities of the functioning of the banking system in the wartime period and the main changes in the legislative field of regulation of the banking system in view of the specifics of wartime are considered.

Keywords: *monetary policy, monetary instruments, National Bank of Ukraine, monetary policy, banking system, inflation, international reserves.*

Вступ. В умовах хронічної фінансової нестабільності монетарна політика Національного банку України має бути спрямована на досягнення макроекономічної стабільності в країні. Аналіз взаємозв'язків між монетарною політикою та фінансовою нестабільністю, а також оцінка ефективності її реалізації в докризовий та кризовий періоди свідчить про необхідність вдосконалення базової макроекономічної моделі НБУ з метою забезпечення довгострокової макроекономічної та фінансової стабільності в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Посилення фінансової нестабільності та ролі центральних банків у її стабілізації набувають особливої актуальності у працях як зарубіжних (М. Фрідман, Ф. Кідленд, М. Обстфельд, К. Рогофф, С. Фішер, Г. Манків, Ф. Мишкін, Б. Бернанке, А. Грінспен, Р. Мандела, Г. Камінські, П. Кругман), так і вітчизняних (О. Барановський, О. Береславська, В.

Гейць, А. Гриценко, А. Даниленко, В. Козюк, Т. Кричевська, А. Кузнецова, В. Міщенко, С. Науменкова, Т. Унковська) вчених.

Мета та завдання дослідження. Метою статті є дослідження стану банківської системи та монетарної політики в Україні. Завданням є дослідити якісні зміни ведення монетарної політики, та їх вплив на економіку України та банківську систему.

Виклад основного матеріалу. Монетарна політика, яка є складовою економічної стратегії, має за мету досягнення стабільності зайнятості і цін, економічного росту та балансу зовнішніх платежів. Це досягається шляхом контролю грошової системи та спроби впливати на потоки витрат. Основна мета грошово-кредитної (монетарної) політики полягає в посиленні купівельної спроможності національної грошової одиниці, запобіганні інфляції та досягненні стабільного валютного курсу. Цей контроль веде до сталого економічного зростання та інших стратегічних цілей. Центральний банк, як національна фінансова установа, відстежує ризики та вразливості фінансової системи в країні.

Центральний банк визначає стратегічні цілі грошово-кредитної політики, такі як: низький рівень інфляції, стабільний курс валюти, рівновага платіжного балансу та високий рівень зайнятості. Для їх досягнення банк обирає та дотримується монетарної стратегії. Ця стратегія включає комплекс заходів, які поєднують цілі, прогнозування, інструменти, індикатори та комунікації та включає у себе такі види монетарної політики [1]: монетарне таргетування; валютне таргетування; інфляційне таргетування; змішана політика.

Як впливовий регулятор економіки, Центральний банк використовує різноманітні інструменти для реалізації монетарної політики та досягнення своїх стратегічних цілей. Серед цих інструментів важливо виділити облікову ставку, рефінансування

банків, операції на відкритому ринку, валютні інтервенції та резервні вимоги.

Облікова ставка визначає вартість запозичень для банків і є ключовим інструментом регулювання пропозиції грошей. Рефінансування дозволяє банкам отримувати фінансування від центрального банку, завдяки чому можуть підтримувати власну ліквідність. Операції на відкритому ринку дозволяють центральному банку регулювати кількість грошей в обігу шляхом купівлі та продажу цінних паперів на відкритому ринку.

Валютні інтервенції передбачають активне втручання центрального банку на валютному ринку з метою зміцнення або послаблення національної валюти. Норма обов'язкових резервів визначає мінімальну суму резервів, яку банки повинні зберігати в центральному банку.

Важливо зазначити, що вплив цих інструментів на економіку змінюється залежно від умов, в яких знаходиться країна на момент їх впровадження. У мирний час, коли економіка стабільна, ці інструменти можна застосовувати відносно легко. Однак, під час війни, коли існує значна невизначеність і нестабільність, монетарна політика стикається з унікальними викликами.

Специфіка роботи монетарних інструментів під час війни вимагає ретельного аналізу та адаптації стратегій. Наприклад, волатильність валютного ринку, посилення інфляційного тиску та зниження ліквідності можуть бути наслідком військових подій. Тому монетарна політика під час війни повинна враховувати ці фактори і забезпечувати ефективний контроль та стабільність у складному конфліктному середовищі.

Розглянемо поточний стан грошово-кредитної політики в Україні, вивчимо основні аспекти, інструменти та виклики, з якими стикається

Національний банк України у забезпеченні сталого функціонування фінансової системи та досягненні стратегічних економічних цілей.

В умовах воєнного стану Національний банк України продовжує впроваджувати комплекс заходів для забезпечення фінансової стабільності країни та регулювання фінансового сектору. Про це свідчить рівень інфляції в Україні, який у 2023 році сягнув 5,1% [2]. За даними Державної служби статистики України, споживча інфляція у грудні 2023 року залишилася на рівні попереднього місяця і становила 5,1% у річному вимірі. Порівняно з листопадом ціни зросли на 0,7% (рис. 1).

Важливо зазначити, що найвищий рівень інфляції (26.6% р/р) був зафіксований в Україні у грудні 2022 року, після чого показник поступово знижувався завдяки стабільності гривні, достатній внутрішній пропозиції продовольства, зниженню світових цін на сировинні товари та швидкій адаптації бізнесу до нових викликів періоду війни. Однак, в умовах конфлікту, ризики посилення інфляційного тиску залишаються високими, передусім через руйнування інфраструктури, логістичні труднощі та негативні очікування.

Далі розглянемо показники міжнародних резервів України, які демонструють позитивну динаміку. Станом на 1 січня 2024 року міжнародні резерви країни сягнули 40 508 млн. доларів США (рис. 2). У грудні 2023 року вони зросли на 4,4% порівняно з листопадом завдяки надходженням валюти від міжнародних партнерів, які перевищили чистий продаж валюти Національним банком та платежі країни в іноземній валюті. У 2023 році золотовалютні резерви України зросли на 42%. Поточний рівень золотовалютних резервів забезпечує фінансування 5,4 місяця майбутнього імпорту, що значно перевищує світовий стандарт (мінімум три місяці) [3].

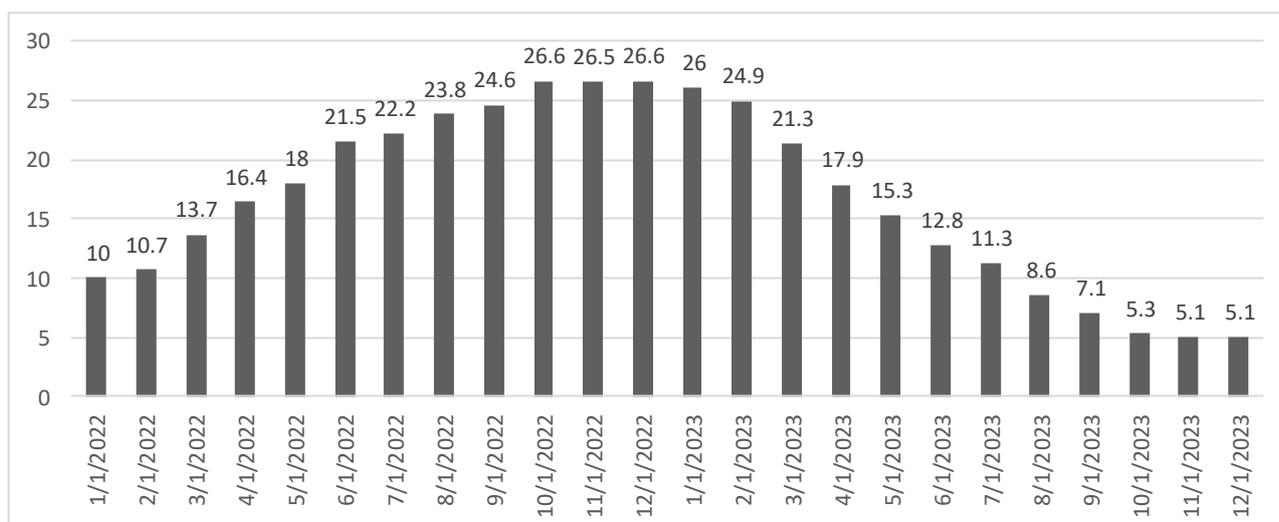

Рис. 1. Індекс споживчих цін за 2022-2023 (в розрізі місяців), %
Джерело: НБУ, Держстат України.

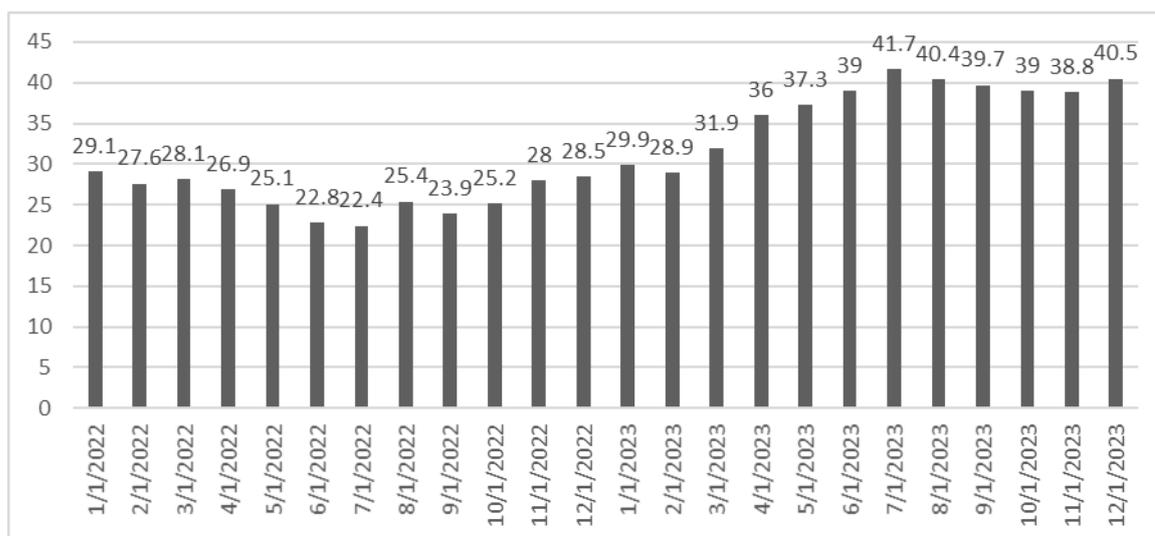

Рис. 2. Міжнародні резерви України за 2022-2023 (в розрізі місяців), млрд. дол. США

Джерело: НБУ.

Міжнародні резерви є важливою складовою платіжної здатності країни, вони також використовуються центральним банком для досягнення цілей монетарної політики. З введенням військового стану в Україні, Національний банк змінив основні принципи ведення монетарної політики з огляду на кризові умови. Однією з головних

змін є перехід валютних інтервенцій у розряд основної монетарної операції. Національний банк використовує міжнародні резерви для інтервенцій на валютному ринку для стабілізації національної валюти, а також вони можуть бути використані для погашення зовнішнього боргу.

Також важливим завданням, що стояло перед НБУ з початком війни, було забезпечення безперебійного забезпечення роботи банківської системи та її подальша підтримка. Тому 24 лютого 2022 року Національним банком було видано постанову, згідно якої банки продовжили надавати послуги клієнтам, банкомати підкріплювались готівкою без обмежень, призупинено роботу валютного ринку України, крім операцій з продажу іноземної валюти клієнтам, також було зафіксовано офіційний курс на 24 лютого 2022 року[6].

Дана постанова гарантувала роботу банківської системи та нівелювала паніку серед населення, а згодом цим підняла довіру до НБУ. Зі стабілізацією економічної ситуації в Україні, НБУ почав скасовувати обмеження та впроваджувати нові зміни задля функціонування банківської системи.

Наприклад, була впроваджена нова трьохрівнева структура капіталу для банків, оновлені вимоги до його структури згідно з законодавчими змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення організації корпоративного управління в банках та інших аспектів функціонування банківської системи»[4]. Зазначені нові правила передбачають введення нової трьохрівневої структури капіталу для банків, яка набуде чинності з 05 серпня 2024 року.

Положення про порядок визначення регулятивного капіталу банків встановлює:

- порядок розрахунку основного капіталу I рівня, додаткового капіталу I рівня, капіталу II рівня, включаючи їхні складові та врахування з них;
- вимоги до складників балансу, які формують капітал;
- порядок та умови отримання дозволу / погодження Національного банку щодо включення окремих складників до капіталу тощо.

Впровадження нової структури капіталу стало ще одним кроком в напрямку гармонізації нормативно-правових актів Національного банку у галузі регулювання банківської діяльності зі стандартами Європейського Союзу. Відповідність вимогам до капіталу забезпечує його здатність ефективно абсорбувати можливі збитки, що виникають внаслідок ризиків, притаманних банківській діяльності.

Більшість українських банків володіють достатнім рівнем капіталу, що підкріплено результатами оцінки їх стійкості. Однак, після майже двох років перерви, зумовленої повномасштабною війною, регулятор розпочав оцінку стійкості банків та банківської системи в умовах воєнного конфлікту в квітні 2023 року.

У рамках цього процесу, проведено оцінку якості активів (AQR) та аналізу показників діяльності та капіталу протягом трьох років для 20 найбільших банків з часткою понад 90% чистих активів сектора. За результатами оцінки виділяється, що банки в цілому ефективно оцінюють кредитний ризик [5].

Необхідність підвищення рівнів капіталу визначено тільки для п'яти банків, причому два з них вже у грудні 2023 року мали рівень достатності капіталу вище необхідного. Головною причиною, що викликала потребу в додатковому капіталі для цих банків, була їхня менша операційна ефективність в порівнянні з секторовим середнім рівнем. Банки, яким встановлено підвищені вимоги до рівнів

достатності капіталу, повинні подати до Національного банку програми реструктуризації або капіталізації. Два з п'яти банків, які вже в грудні досягли високого рівня достатності капіталу, повинні, принаймні, зберігати капітал на встановленому для них цільовому рівні.

Також, щоб захистити фінансову стабільність країни та інтереси населення, а саме вкладників, Національний банк продовжує працювати у напрямку погашення непрацюючих кредитів. Таким чином у 2023 році НБУ отримав на погашення непрацюючих кредитів загалом 938 млн. грн.:

- 481 мільйон гривень отримано від реалізації заставлених майнових прав за кредитними договорами;
- 299 мільйонів гривень отримано від продажу майна поручителів неплатоспроможних банків, який здійснювався позасудово;
- 93 мільйони гривень отримано від реалізації майна заставників в межах виконавчого провадження чи процедури банкрутства;
- 66 мільйонів гривень отримано від інших джерел погашення заборгованості [7].

На ефективне функціонування банківської системи у 2023 році також вказують оперативні дані НБУ, згідно яких платоспроможні банки отримали 86,5 млрд. грн. чистого прибутку, а рентабельність капіталу банківського сектору станом на 1 січня 2024 року становила 31,6% [8].

Починаючи з 2022 року монетарна політика України відіграла важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності країни в умовах військового конфлікту. НБУ успішно реалізував комплекс заходів, які сприяли зниженню інфляції, підтримці стабільності гривні та

збільшенню міжнародних резервів. Перехід до режиму керованої гнучкості обмінного курсу сприяв «м'якій» девальвації, яка може підтримати експортний сектор. Банківська система має високий рівень надійності, але потребує постійного моніторингу та оцінки стійкості в умовах війни.

Висновки. Незважаючи на досягнутий прогрес, продовження війни та інші економічні виклики створюють невизначені перспективи. Ризики зростання інфляційного тиску, необхідність підтримки фінансової стабільності та продовження адаптації до умов військового конфлікту залишаються ключовими аспектами, які потребують уваги та дій з боку монетарної влади. Важливо продовжувати розвивати та вдосконалювати монетарні інструменти, забезпечувати їхню гнучкість та реагування на мінливі економічні обставини, в тому числі в умовах військового конфлікту.

Література:

1. Інструменти монетарної політики.
<<https://bank.gov.ua/ua/monetary/tools>> (2024, лютий, 25).
2. Коментар Національного банку щодо рівня інфляції у 2023 році.
<<https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-riv...>> (2024, лютий, 25).
3. Міжнародні резерви України зросли упродовж 2023 року на 42% та перевищили 40,5 млрд дол. США.
<<https://bank.gov.ua/ua/news/all/mijnarodni-rezervi-ukrayini-zrosli-upro...>> (2024, лютий, 26).
4. Оновлено вимоги до структури капіталу банків.
<<https://bank.gov.ua/ua/news/all/onovleno-vimogi-do-strukturi-kapitalu-b...>> (2024, лютий, 26).

5. Звіт про оцінку стійкості банків у 2023 році. <<https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-otsinku-stiykosti-bankiv-u-202...>> (2024, лютий, 25).

6. Про роботу банківської системи та валютного ринку з 24 лютого 2022 року в умовах воєнного стану по всій території України. <<https://bank.gov.ua/ua/news/all/pro-robotu-bankivskoyi-sistemi-ta-valyutnogo-rinku-z-24-lyutogo-2022-roku-za-umovi-voynennogo-stanu-po-vsiy-teritoriyi-ukrayini>> (2024, лютий, 25).

7. У 2023 році погашено понад 938 млн грн проблемної заборгованості за кредитами рефінансування неплатоспроможних банків. <<https://bank.gov.ua/ua/news/all/u-2023-rotsi-pogasheno-ponad-938-mln-grn-problemnoyi-zaborgovanosti-za-kreditami-refinansuvannya-neplatospromojnih-bankiv>> (2024, лютий, 25).

8. Банківський сектор отримав 86,5 млрд грн прибутку за 2023 рік згідно з оперативними даними. <<https://bank.gov.ua/ua/news/all/bankivskiy-sektor-otrimav-865-mlrd-grn-pributku-za-2023-rik-zgidno-z-operativnimi-danimi>> (2024, лютий, 25).

References:

1. Instrumenty monetarnoi polityky. <https://bank.gov.ua/ua/monetary/tools> (2024, February, 25).

2. Komentar Natsionalnogo banku shchodo rivnia inflitsii u 2023 rotsi. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-riv...> (2024, February, 25).

3. Mizhnarodni rezervy Ukrainy zrosly uprodovzh 2023 roku na 42% ta perevyslychyly 40,5 mlrd dol. SShA. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/mijnarodni-rezervi-ukrayini-zrosli-upro...> (2024, February, 26).

4. Onovleno vymohy do struktury kapitalu bankiv. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/onovleno-vimogi-do-strukturi-kapitalu-b...> (2024, February, 26).
5. Zvit pro otsinku stiykosti bankiv u 2023 rotsi. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-otsinku-stiykosti-bankiv-u-202...> (2024, February, 25).
6. Pro robotu bankivskoi systemy ta valiutnoho rynku z 24 liutoho 2022 roku v umovakh voiennoho stanu po vsii terytorii Ukrainy. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/pro-robotu-bankivskoyi-sistemi-ta-valyutnogo-rinku-z-24-lyutogo-2022-roku-za-umovi-voyennogo-stanu-po-vsiy-teritoriyi-ukrayini> (2024, February, 25).
7. U 2023 rotsi pohasheno ponad 938 mln hrn problemnoi zaborhovanosti za kredytamy refinansuvannia neplatospromozhnykh bankiv. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/u-2023-rotsi-pogasheno-ponad-938-mln-grn-problemnoyi-zaborgovanosti-za-kreditami-refinansuvannya-neplatospromojnih-bankiv> (2024, February, 25).
8. Bankivskiy sektor otrymav 86,5 mlrd hrn prybutku za 2023 rik zghidno z operatyvnymy danymy. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/bankivskiy-sektor-otrimav-865-mlrd-grn-pributku-za-2023-rik-zgidno-z-operativnimi-danimi> (2024, February, 25).